

alle werkdagen wel één of meer schepenen op het stadhuis aanwezig waren. Gemiddeld was een schepen de helft van alle werkdagen in functie. Ook de raad vergaderde geregeld, gemiddeld bijna één keer per week. Zo de Bossche elite al naar macht en aanzien streefde, dan moest ze daar ook iets tegenover stellen.

Zoals ook in andere steden het geval was, waren de Bossche bestuurders onderling nauw verwant. Binnen de groep is in de loop van de zestiende eeuw een zekere mate van aristocratisering waar te nemen, maar een gesloten oligarchie vormden de schepenen ook aan het einde van de periode niet. Betrekkelijk veel schepenen hadden een universitaire opleiding genoten. Het aantal academici steeg van een kwart aan het begin van de eeuw tot meer dan de helft aan het einde. Dit komt overeen met wat van andere Brabantse steden bekend is, die meer gestudeerde magistraten kenden dan de steden elders in het land. Mogelijk was de nabijheid van Leuven hierbij van betekenis.

Heren van de Raad is met zijn 560 bladzijden en zes bijlagen vol gegevens over de onderzochte functionarissen een uitvoerige, wat wijldopige studie. De conclusies over rijkdom en onderlinge verwantschap van de Bossche schepenen waren tot op zekere hoogte voorspelbaar, maar het boek onderscheidt zich van andere elitestudies door de aandacht die wordt besteed aan de dagelijkse werkzaamheden van de schepenen. Helaas blijven de echte, levende magistraten, de mensen van vlees en bloed, enigszins verborgen achter de tabellen en statistieken. Wie informatie zoekt over recrutering en werking van het Bossche stadsbestuur in de zestiende eeuw zal de schrijver dankbaar zijn voor zijn ijver. Meer algemeen geïnteresseerde lezers hadden liever een bondiger boek gezien.

H. F. K. van Nierop

A. J. Veenendaal jr., J. Roelevink, ed., *Unlocking government archives of the early modern period. Papers presented at a workshop held at the Institute of Netherlands history, The Hague, 17-18 november 1994* (ING-workshop series; Den Haag: Instituut voor Nederlandse geschiedenis, 1995, 143 blz., f35,-, ISBN 90 5216 079 1).

De verschijning van deel VII in de nieuwe serie van de *Resolutiën der Staten-Generaal*, bewerkt door J. Roelevink, (het eenentwintigste deel in het hele project) was aanleiding voor het Instituut voor Nederlandse geschiedenis een internationale conferentie te organiseren rond de problematiek van grote, langlopende bronnenuitgaven betreffende de geschiedenis van centrale bestuursorganen in de vroegmoderne tijd. De conferentie werd ingeleid door D. Haks die historie, plannen en problemen van het Instituut voor Nederlandse geschiedenis schetste en zijn Britse collega Sonia Anderson die betoogde dat The royal commission on historical manuscripts geleidelijk het accent van haar werkzaamheden verlegt naar samenwerkingsverbanden met lokale historische verenigingen die zich eveneens toeleggen op het publiceren van bronnen.

De overige elf bijdragen aan deze conferentie kunnen rond drie thema's gegroepeerd worden. In de eerste plaats de rapportage van collega's over het wel en wee van grote projecten op het gebied van de nieuwe geschiedenis in andere landen zoals *The calendars of state papers* in Engeland (B. S. Jackson), de *Deutsche Reichstagsakten* (E. Wolgast) en de briefwisseling van de keizerlijke ambassadeurs aan het Spaanse hof met het hof in Wenen (A. Kohier). De problemen blijken nagenoeg identiek. Ongeveer een eeuw geleden werd een begin gemaakt met deze projecten, zonder dat goed was nagegaan hoe deze grote overheidsarchieven zich in de loop van twee of meer eeuwen hadden ontwikkeld in omvang en op het stuk van de toegankelijkheid. Begrotingen voor deze projecten, en zeker voor de wat langere termijn, waren

niet gebruikelijk. Na enige tientallen jaren bleek dat bij handhaving van de oorspronkelijke opzet de uitgaven onbeheersbare vormen zouden gaan aannemen. De verantwoordelijke overheidsinstanties gingen kritische vragen stellen en waren steeds minder bereid bronnenedities met een open eind te blijven financieren. Het gevolg was dat de uitgaven getemporiseerd of gestaakt werden en dat in alle gevallen de editieprogramma's verschuilende malen ingrijpend moesten worden herzien.

Een tweede groep bijdragen aan de conferentie bestond uit observaties, adviezen en suggesties van archivariissen en historici met betrekking tot de betekenis van dergelijke uitgaven voor het onderzoek, de editietechniek, de toegankelijkheid, het gebruikskomfort door flexibele indicering en de wijze waarop historici van deze uitgaven gebruik maken (W. P. Blockmans, J. Roelevink, Th. H. P. M. Thomassen en A. Th van Deursen). Omdat de belangstelling van historici voor de nieuwe geschiedenis tanende is, is de gebruiksfrequentie van de uitgegeven bronnen uit deze periode niet altijd evenredig aan de kosten en moeite die besteed worden aan het toegankelijk maken van het archiefmateriaal.

De derde groep inleiders op de conferentie behandelde de nieuwe technologieën die beschikbaar komen voor het catalogiseren, uitgeven en indiceren van grote archiefcollecties (P. K. Doorn, G. T. Moran en K. J. P. F. M. Jeurgens). Het gaat dan om de al oudere techniek van microficheering, het scannen van teksten met uniform letterbeeld, CD-ROMS voor integrale, moeilijk leesbare teksten en *textretrieval* als ontsluitingstechniek voor bestaande bronnenedities. De instantie die deze technieken toepast kan het materiaal op het net zetten (on-line) of per afnemer beschikbaar stellen (off-line). Als voorbeelden van dergelijke projecten in de nieuwe geschiedenis werden behandeld het *Archiva general de Indias* te Sevilla (geheel gescand op discs, maar niet on-line beschikbaar) en de data-base die grote delen van het overheidsarchief uit de Bataafs-Franse periode (1795-1813) ontsluit.

Wil men na lezing van de conferentiepapers een conclusie formuleren ten aanzien van het beleid van het ING met betrekking tot projecten zoals *Resolutiën der Staten-Generaal* dan zou deze kunnen luiden: continuering van de traditionele editietechniek, maar wel zeer attent met de vinger aan de pols waar het gaat om de toepassing van additionele nieuwe technieken.

C. B. Wels

M. van der Heijden, *Huwelijk in Holland. Stedelijke rechtspraak en kerkelijke tucht, 1550-1700* (Dissertatie Rotterdam 1998; Amsterdam: Bert Bakker, 1998, 361 blz., f49,90, ISBN 90 351 2005 1).

Het inzicht dat onderzoek naar afwijkend gedrag ook heel veel informatie oplevert over wat als 'normaal' werd beschouwd, is door vele historici reeds aangetoond. Eén van de bestaansredenen van het onderzoek naar criminaliteit in het verleden is juist daarin gelegen. Het gebruik van de bronnen van de criminele rechtspraak — vraag en antwoord in verhoren; getuigenverklaringen; vonnissen — kan een beeld scheppen van normen en gedrag. Dat naast de rechtspraak ook de kerkelijke tucht dergelijke informatie kan verschaffen is evenzeer bekend. Uit verschillende studies over het vroegmoderne Nederland is gebleken dat rechtspraak en kerkelijke tucht elkaar met een verschillende rol- en taakopvatting aanvulden. In dit Rotterdamse proefschrift wordt nagegaan welke wetgeving en normen golden op het terrein van huwelijk en seksualiteit in het Holland van de zeventiende eeuw, welke gedragingen werden bestraft en gecorrigeerd, welke argumenten ter verdediging werden aangevoerd en welke andere omstandigheden van belang kunnen zijn geweest. Daartoe heeft de auteur de stedelijke criminele rechtspraak en